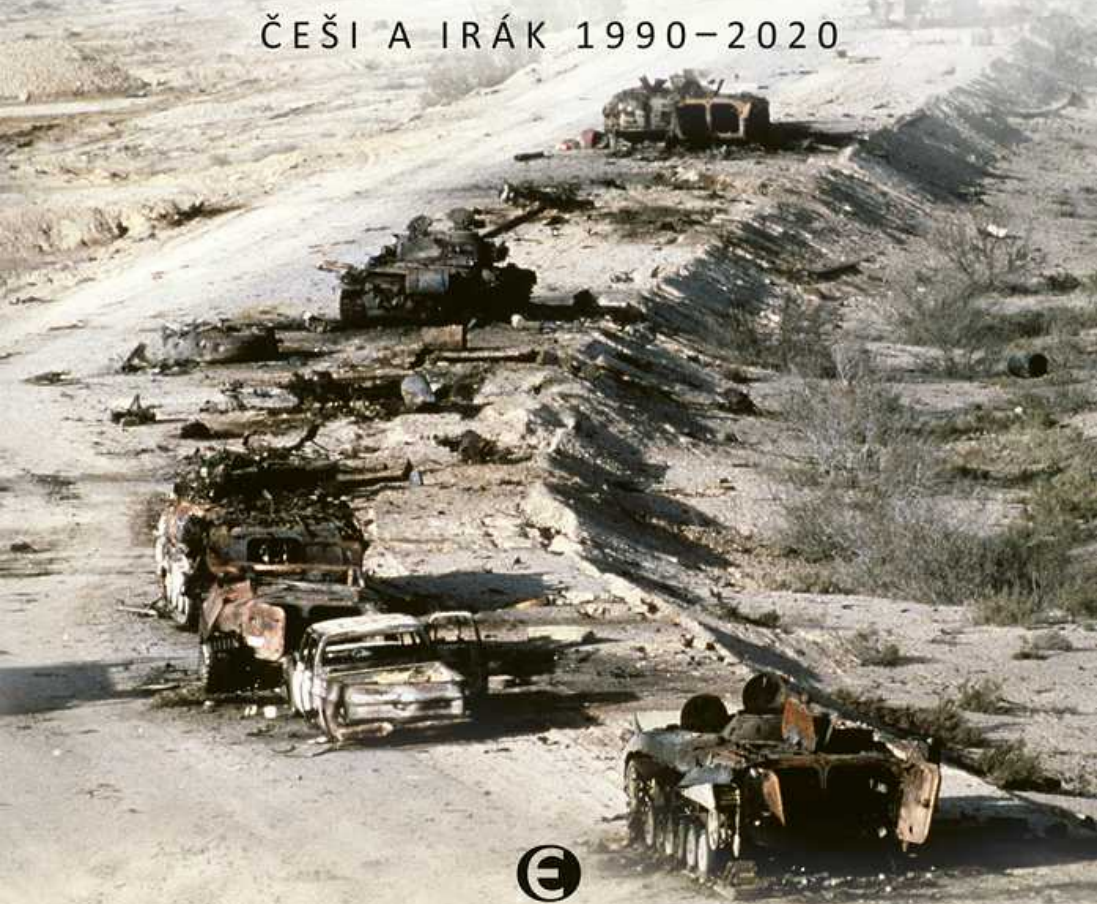


LEKCE Z MANIPULACE A SERVILITY

CO NEZAVÁLY — PÍSKY — MEZOPOTÁMIE

ČEŠI A IRÁK 1990–2020



MIROSLAV BELICA

CO NEZAVÁLY
— PÍSKY —
MEZOPOTÁMIE



Alí At-Tádžir: Tiamat

Ve starobabylónské mytologii byla Tiamat prabohyně slaných vod. Podle eposu *Enúma Eliš* zabitím Tiamaty začíná kosmogonie. Z jejího mrtvého těla vznikají nebesa a země, z jejích slin je stvořen sníh a led, z nader pohoří, z jejích očí Eufrat a Tigris a země mezi nimi – Mezopotámie.

LEKCE Z MANIPULACE A SERVILITY

CO NEZAVÁLY
— PÍSKY —
MEZOPOTÁMIE

ČEŠI A IRÁK 1990–2020

MIROSLAV BELICA



NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Miroslav Belica, 2023

Cover © Lukáš Tuma, 2023

Photos © archiv autora, Wikimedia Commons, 2023

Drawings © Martin Ďásek, 2023

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2023

ISBN 978-80-278-0108-4 (print)

ISBN 978-80-278-1280-6 (ePub)

ISBN 978-80-278-1281-3 (mobi)

ISBN 978-80-278-1282-0 (pdf)

OBSAH

Předmluva k druhému, doplněnému vydání.....	9
Místo úvodu.....	11
I. První válka Aliance v Zálivu	15
Před vpádem do Kuvajtu.....	16
Praha rozvažuje	22
Proti klientovi	27
Čtyřicet dnů bombardování, sto hodin osvobozování a zjištění našich chemiků	32
První stíný amerického vítězství	41
II. Po válce: Kuvajt osvobozen a sankce přitvrzeny	47
Irák po bitvě	48
Praha	50
Kuvajt po bitvě	54
Očekávání a realita.....	57
Matka všech rezolucí	59
Naše čisté ruce	63
Nakročení k Bagdádu	67
III. Saddám Husajn	69
Britská škola	70
Američtí sponzoři	74
Prezidentem Iráku	81
Pragmatické sovětské spojenectví	83
Neřešitelný propletenec.....	88
Střídání rolí – kruh se uzavřel	89
Soukromý život.....	90
IV. 1991–1992: přitažení vodítka	93
Strážci Zálivu	94
Matka všech rezolucí v akci – UNSCOM se představuje	96

	Komfort Kurdům a Jižní hlídka šiitům	103
	Skrytá agenda	106
	Bye, bye Bush senior	109
V.	Dvě mocné ženy ve Washingtonu	111
	Muž mnoha tváří	113
	Vyšlechtění Ocelové magnolie	116
	Musíme si pomáhat	119
VI.	S novou písni po starých stezkách	127
	Ve starých kolejí	128
	Dvojí zadržování	131
	Vazbová dohoda s Irákem a její hrobníci	134
	Zmírnění sankcí na spadnutí	138
	Rodinná krize a Ekeusova profesionalita	142
VII.	Ropa za potraviny; půl milionu dětí za sankce proti Saddámovi	149
	Náplast přilepená s naší pomocí	151
	Činitelé OSN podávají demisi	159
	Milující matka humanistka	161
VIII.	O čem memoáry české rodačky nehovoří	167
	Irácký Kurdistan jako centrum aktivit CIA a exilu na svržení režimu	168
	Tři velká fiaska	176
	Hra na kočku a myš	180
IX.	Nepostradatelný národ odzbrojuje Irák a Clinton s ministryní zahraničí pohřbívají UNSCOM	187
	Sankce zůstanou v platnosti, dokud nebude Saddám odstraněn	188
	Butler nastupuje	189
	Hřmění v poušti se odkládá	191
	Butler spouští operaci <i>Pouštní liška</i>	203
	Rezoluce 1284 a UNMOVIC	209
X.	Syndrom ze Zálivu – dvě stě tisíc postižených veteránů, kteří nemuseli onemocnět.	213
	Znesvěcení Schwarzkopfova odkazu	214

	Znovu k měřením našich chemiků	216
	Co byste měli a neměli vědět o ochuzeném uranu	223
	Časovaná bomba Camp Dohá	226
XI.	Osvobození Iráku uzákoněno	231
	Kdo vehnal Ameriku do války	232
	O podnikavém PNAC	233
	Americké rádio, kam s ním?	239
	První problémový irácký konzul	248
	Stíny Džábira Sálima a české rodačky	252
XII.	11. září jako začátek neodvratné války proti Iráku	261
	Nové americké století začíná	262
	Pět minut celosvětové pozornosti	267
	Druhý problémový irácký konzul	270
	Daňoví poplatníci mají právo vědět, jak je chrání jejich kontrarozvědka	274
XIII.	Odpočítávání času	277
	Rozhodnutí padlo.	278
	Kdo manipuloval	279
	Přetahování o Prahu	281
	Česká chytrá horákyne	288
	Intermezzo	294
	Saddámovo přemítání	295
XIV.	Pád a „obnova“ Iráku – tvrdá slitina byznysu, kýče a pokrytectví.	297
	Začátek druhé války Bushů a naše první stafáž	298
	Všichni Češi nejsou stejní.	300
	Válka očima českých novinářů – čtení mezi řádky	303
	Vyslanci západní civilizace – stafáž podruhé	305
	Od okupace <i>de facto</i> k okupaci s uznáním Rady bezpečnosti	309
	Správcové Iráku – stafáž potřetí	311
	Naši hrdinové	318
	Z e-mailů od bývalých iráckých spolužáků.	324
	Ještě jedno intermezzo.	327

XV. Království Zelená zóna – vítězství nejchmurnějšího scénáře.	331
Řídící šílenec.	332
Slepování irácké správy.	336
Posel zlých zpráv.	338
Povstání kříží místokráli plány.	341
Irácká ústava – první pokus	342
Reprezentativní vláda à la Bremer	343
XVI. „Tragédie jako úspěch, porážka jako vítězství...“	347
Spolehliví lidé	348
Druhý pokus o sepsání ústavy	350
Perpetuum mobile	354
Salvadorizace Iráku	361
Zarkáwí – strašák, nebo ochránce sunnitů?	367
Záznamy americké armády.	371
XVII. Od <i>surge</i> ke stažení	379
Něco málo optimismu	383
„Lži prostě patří k politické hře“	387
XVIII. Bojování proti Islámskému státu	391
Expanze Islámského státu	394
Znovu iránský faktor	398
Věčný nepřítel, občasný partner.	400
Temné stíny <i>Arabského jara</i>	403
Šachy iránského generála	407
Návrat do Iráku a uchycení v Sýrii.	412
XIX. Trnitá cesta k nezávislosti.	419
Nebezpečné otvírání Iráku	420
<i>Arabské jaro</i> konečně i v ulicích Bagdádu.	424
Poslední Sulejmáního mise.	430
Ještě jeden pokus	434
Pár slov na závěr	436
Chronologie	439
Seznam zkratk.	443
Výběr z literatury a pramenů	446

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU, DOPLNĚNÉMU VYDÁNÍ

Velmi mě potěšil čtenářský ohlas, s nímž se setkalo první vydání knihy *Co nezavály písky Mezopotámie*, kterou jsme společně se synem Tomášem Belicou před více než jedenácti lety napsali. Se znalostí faktů, pravdivě, jsme vyprávěli o zemi, v níž jsme dlouhá léta žili a která se stala obětí zahraniční vojenské intervence a zpackané transformace.

Zájem, který *Mezopotámie* vyvolala, mě povzbudil k tomu, že jsem se v následujících letech rozepsal – tentokrát již bez Tomáše – o dalších dvou zemích, které jsem z osobní zkušenosti jako diplomat velmi dobře poznal a které postihl stejně nezáviděníhodný osud jako Irák. Vznikly tituly *Naši lidé v Kaddáfího Libyi* a *Vzpomínky na Sýrii*. K nim přibyla ještě *Praha na hřbitově metropolí* líčící anabázi naší angažovanosti v Afghánistánu napříč čtyřmi desetiletími. Všem čtyřem titulům se dostalo velmi dobrého přijetí ze strany veřejnosti i odborné kritiky. Knihy o Afghánistánu a Sýrii obdržely Cenu Egona Ervína Kische udělovanou nejlepším dílům autorů literatury faktu, kniha o Libyi zase Cenu Miroslava Ivanova.

Zdá se, že příběh o zákulisí toho, proč Spojené státy a Británie rozpoutaly v roce 2003 válku proti Iráku, docela zaujal. Zdůvodnění války nutností odstranit fakticky neexistujícího nepřítele – zbraně hromadného ničení a hrozbu terorismu – se časem ukázalo jako zcela neopodstatněné. Zakázané zbraně v Iráku již dávno nebyly a mezinárodní teroristické skupiny tam ještě nebyly. Přesto americké síly zůstávají v zemi mezi Eufratem a Tigridem do dnešního dne. Od doby vpádu neuplynul ani jeden den, kdy by v Iráku nedošlo k nějakému násilnému incidentu. Země je rozdělena podél nábožensko-etnických linií, kontrolu nad ní převzali oligarchové, sektářský politický systém má daleko k efektivnímu

demokratickému vládnutí. Nikoli jenom vlastním přičiněním se Irák těší značné pozornosti zahraniční veřejnosti i dnes.

Rád proto vycházím vstříc zájmu Nakladatelství Epoque o reedici *Mezopotámie* s tím, že nové vydání doplňuji o podrobné vylíčení událostí, které se v Iráku odehrály od roku 2011 do dnešního dne. Knihu jsem tedy rozšířil o čtyři nové kapitoly pokrývající toto období. Přitom v původním textu – při vší skromnosti docela nadčasovém – jsem žádnou změnu dělat nemusel. Všechna dříve uvedená fakta i hodnocení zůstávají v platnosti. Syn Tomáš se na aktuálním vydání nepodílel.

Miroslav Belica

MÍSTO ÚVODU

Proč vznikla tahle knížka a proč jsme ji napsali právě my dva...

Mirek: Ve čtyřech cizích zemích na třech kontinentech jsem prožil více jak dvacet let. Poslední z těchto zemí byl Irák, země mezi Eufratem a Tigridem, která dala naší civilizaci první písmo a první zákoník. Tato země a její lidé ovšem drží ještě jedno smutné prvenství. Tak mi to alespoň denně připadalo během mého čtyřletého pobytu v ní, kdy mi české ministerstvo zahraničí platilo za to, abych objektivně referoval o tom, co se v Iráku děje, a abych pomáhal uplatnění našich hospodářských zájmů. Zdálo se mi tehdy, že Irák, země s mimořádně tragickým osudem, musí být stižena jakousi zlověstnou kletbou. Žádný národ neprošel na přelomu 20. a 21. století takovým martyriem jako Iráčané. Ohromné demografické změny – milion, možná dva miliony zbytečně mrtvých, třetina národa na útěku, návrat bohaté ropné země do téměř předindustriální éry, permanentní chaos. To je bilance posledních tří desetiletí v životě Iráku. Byl viníkem skutečně jen jeden despota?

Ačkoli nás od země mezi dvěma velkými řekami dělí tisíce kilometrů, Irák a bývalé Československo, oba státní celky vzniklé v systému dohodového uspořádání po první světové válce, měly k sobě určitým způsobem blízko. Vždy měly o sobě určité povědomí. Porcelánové podnosy na čaj z Československa s portrétem prvního iráckého krále Fajsala patřily k módním hitům lepších iráckých rodin v období mezi dvěma světovými válkami. Ať už v moderním Iráku převládaly nejrůznější velmocenské vlivy, Češi a Slováci – lékaři, obchodníci, montéři – byli vždy v Iráku více než proporcionálně přítomni. Československo si v Iráku po svržení probritské monarchie v roce 1958 a dávno před příchodem Saddáma Husajna k moci vybuchovalo doslova privilegované postavení. „Tšíkí“ – Čech,

český se pro obyčejné lidi v Iráku stalo symbolem technické vyspělosti, solidnosti, výhodného partnerství a vzájemného respektu. Nic na tom nezměnil ani fenomén Saddáma Husajna, kterého si, společně a na přeskáčku, pěstovaly Spojené státy a Sovětský svaz.

Dnes naše země neznamená v Iráku téměř nic. Snad žádná země neznamenala za půl století existence hospodářských styků s Irákem takový propad jako Česká republika. A to nehledě na to, či možná právě proto, že se Česko – v Evropě po Británii bezesporu nejaktivněji – zapojilo do iráckého projektu amerických elit na ovládnutí této ropné země. Snad právě vzhledem k tak silné angažovanosti našeho establishmentu na americkém projektu, který zcela ztroskotal, pokud jde o veřejně deklarované cíle, nenašli naši politici, takzvaný seriózní tisk či příslušná pracoviště do dnešního dne odvahu alespoň k takové reflexi, která už proběhla či probíhá v USA, ve Velké Británii a v dalších zemích.

Rozhodli jsme se proto s Tomášem učinit v tomto směru první krok. Oprášit fakta, která možná měla zavát písky zapomnění. Tato knížka, shrnující dvacetileté zkušenosti Čechů s Irákem, by měla připomenout roli, kterou také Češi a čeští rodáci vědomě či nevědomě sehrávali při utváření nezáviděníhodného osudu Iráčanů v posledním dvacetiletí. Zároveň jsme chtěli dát možnost nahlédnout pod pokličku toho, jak se Iráčanům žilo v posledních letech režimu Saddáma Husajna.

Ti, kteří by dali přednost zapomnění, protože buď vlastním neumětelstvím, či záměrným posluhováním Velkému bratrovi namísto řádné služby vlastní zemi promarnili potenciál, který jsme v Iráku měli, možná budou tuto knížku obviňovat z antiamerikanismu, levičáctví, revizionismu, antisemitismu, bolševictví atd. Nebudou jí ale moci upřít faktografickou přesnost a ani ji vyloučit z širší diskuse, která již léta svobodně probíhá především na západ od nás. Věříme, že většina čtenářů, která má zájem vyjít za hranice zjednodušené prezentace takzvaných médií hlavního proudu, tuto publikaci uvítá.

Tomáš: V Iráku jsem prožil pětinu svého dosavadního života. Díky povolání svého otce, který působil v diplomatických službách, jsem přivykl harcování po světě, ale Bagdád, kde jsem žil mezi svým patnáctým a jedenadvacátým rokem, byl přeci jen něco jiného. Nejenom proto, že

jsem zde nabíral své první zkušenosti – první sklenka alkoholu, první děvčata, první opravdová bitka. Na to se nezapomíná. Ale také první lekce samostatnosti, když jsem po skončení otcova služebního přidělení zůstal v Iráku jako student na Bagdádské univerzitě sám. Irák byl totiž koncem devadesátých let a začátkem nového tisíciletí sám o sobě zcela mimořádným místem. Žádný z mých známých doma nezažil bombardování, svištění tomahawku nad hlavou, křídlaté rakety viditelné pouhým okem, které nečekaně mění směr. Nebo kdo si dokáže představit zcela opuštěné archeologické lokality v Uruku, Kiši, Uru, Ninive, místa, kde se zrodila civilizace a kde jste v té době nespátřili jediného návštěvníka. Sotva kde jinde na světě jste také viděli takovou bezmocnost, odevzdanost lidí, prakticky celého národa, jejichž vůle, názory, přání neznamenají vůbec nic. Sám jsem zde podobnou bezmoc zažil na vlastní kůži, i když v relativně zcela podružné záležitosti. Nechtěl jsem, ale musel jsem zanechat studií v Bagdádu. Vlastně jsem teoreticky možnost volby měl. Mohl jsem zůstat na místě spolu s Iráčany, kteří sami neměli kam jít, a očekávat americké tanky. A věřit, že se mi nic nestane. Raději jsem se ale včas vrátil do Prahy a čekal, až se situace stabilizuje. Doufal jsem, že budu moci studia v Bagdádu dokončit. Místem k životu, trochu normálnímu životu, se ale Bagdád do dnešního dne nestal. A nejenom pro mě.

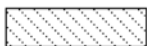
Za léta prožitá v Iráku jsem vedle spolužáků poznal spoustu dalších lidí a lidiček z různých společenských vrstev, různého vyznání, bohatství, váženosti, důstojnosti, stáří, stupně přátelskosti, agresivity, inteligence. Jazyk nebyl nepřekonatelnou překážkou. Mezi Iráčany jsem našel i některé skutečné přátele. Mnozí z nich už dnes ve své zemi nežijí a někteří už nežijí vůbec. S některými kolegy jsem nadále ve styku, přirozeně prostřednictvím internetu. Mátožení nešťastných lidí v té nešťastné zemi tak sleduji nepřetržitě patnáct let. A přestože o životě v Iráku „tehdy“ i dnes, o životě obyčejných Iráčanů toho vím jako málokdo u nás, stále nenačázím jednoznačnou odpověď, čím si Iráčané zasloužili takový osud. A protože pro většinu kolegů novinářů není osud „osvobozených“ Iráčanů už dávno aktuálním tématem, pokusili jsme se na to my dva odpovědět.

Autoři



32. rovnoběžka

hranice bezletových zón



oblast kurdské autonomie

Babylon



starověká města



likvidace chemické munice silami USA

I. PRVNÍ VÁLKA ALIANCE V ZÁLIVU

Před vpádem do Kuvajtu, Praha rozvažuje,
Proti klientovi, Čtyřicet dnů bombardování,
sto hodin osvobozování a zjištění našich chemiků,
První stíny amerického vítězství

„Bylo to téměř jako hojivý proces na ránu,
která byla otevřená tak dlouhou dobu...“

Ministr obrany USA Dick Cheney v srpnu 1991
o katarzi, kterou při překonání traumatu
z porážky ve vietnamské válce přinesla
Spojeným státům válka v Zálivu

Před vpádem do Kuvajtu

Krátce po ukončení irácko-iránského konfliktu (1980–1988) napadl 2. srpna 1990 Irák sousední Kuvajt. Svět tím byl zaskočen, i když zprvu tomuto vpádu nevěnoval náležitou pozornost. Západ i Východ stále ještě žily v euforii z pádu železné opony a komunistických režimů ve východní Evropě, z překonání bipolarity. Říše zla, jak Sovětský svaz označil americký prezident Reagan, se postupně rozpadala před očima. V Československu se toho léta po čtyřech desetiletích konaly první svobodné volby...

A jakoby poslední relikv historicky právě překonané doby, režimů s monopolem jedné politické strany, se náhle se vši brutalitou na scéně vynořuje vývojem ve světě nepoučený Saddám Husajn, klient a ještě nedávno chráněnc obou tehdejších supervelmocí. Tento až do poslední doby klíčový spojenec předchozích republikánských administrativ USA v boji proti Chomejního islámské revoluci se pak počinaje vpádem do Kuvajtu na další dlouhá léta stane ideálním nepřítelem, na jehož účet bude možno připsat cokoli.

Předchozí osmileté válčení s Íránem vyšlo Irák draho. Spolykalo rozpočtový přebytek ve výši 39 miliard dolarů a skončilo padesátimiliardovým dluhem. V téměř milionové irácké armádě, která se vrátila z fronty, se projevoval neklid. Vojáci snili o zajištěném žití a prosperitě, jaké pamtovali z doby před válkou, zatímco po demobilizaci je většinou čekala jen nezaměstnanost. Generalita jako by přestávala podléhat kontrole, v mocenských strukturách a v sociálním systému narůstalo napětí. Nakupené vnitřní problémy, zadlužení, obnovení stability země, poválečnou rekonstrukci se Saddám rozhodl vyřešit invazí do Kuvajtu. Do malého sousedního emirátu, který právě v době, kdy Iráčané prolévají krev i za stabilitu ropných monarchií v Zálivu, mimořádně prosperoval. Po dobu konfliktu Kuvajt investoval v zahraničí téměř sto miliard dolarů. Jeho tankery plující pod americkou vlajkou převážely na světové strany stále větší objemy ropy. Iráčané navíc tvrdili, že se jednalo o ropu, kterou Kuvajt nelegálně těžil příčnými vrty z iráckých ropných ložisek v příhraniční zóně.

Můžeme připomenout, že vztahy mezi Irákem a Kuvajtem nikdy neměly standardní charakter. Ani hraniční linie nebyla jednoznačně daná. Po staletí příslušelo okresní městečko Kuvajt k osmanské irácké provincii

Basra. Například i česká lékařka Vlasta Kálalová, která s podporou prezidenta Masaryka založila v Bagdádu ve dvacátých letech minulého století československou nemocnici, vzpomíná na rodinné prostředí svého manžela Giorgia di Lottiho, původem Itala, který v mládí působil jako úředník krajské pošty v Basře a dojížděl na inspekce do městečka Kuvajtu. Po rozpadu Osmanské říše si Britové vymohli mandátní správu nad Irákem a zároveň vyhlásili svůj protektorát nad Kuvajtem. Hranici mezi dvěma územími Britové svévolně určili a zakotvili v tzv. Ukairském protokolu z roku 1922. Iráku přiřkli na jihu v podstatě jen bažinatý terén a mělčiny, kde Iráčané nemohli vybudovat takový moderní a rozsáhlý námořní přístav, aby se jejich země mohla stát plnohodnotným námořním státem. Velká Británie se o svoje dominantní postavení v Perském zálivu nehodlala ani v budoucnu s nikým dělit. Žádný z iráckých vůdců také existenci Kuvajtu fakticky neuznal. Irák od vyhlášení republiky v roce 1958 vždy pošilhával především po sousedících ostrovech Warba a Bubiján, které Britové přisoudili Kuvajtu. První irácký prezident Abdul Karím Kásim, který svrhl probritskou monarchii, dokonce v roce 1961, kdy byla vyhlášena suverenita Kuvajtu, naznačil možnost anexe území historicky náležejícího k Basře. Británie ovšem této eventualitě předešla vysláním svých expedičních sil do Kuvajtu. I Československo tehdy Irák před intervencí v Kuvajtu varovalo.

Po zastavení palby mezi Irákem a Íránem v roce 1988 se hned druhý den Kuvajt jednostranně rozhodl v rozporu s dohodami OPEC zvýšit svoji produkci ropy. Z důvodu nadprodukce tak spadla cena tohoto černého zlata z 21 dolarů na dobové minimum 11 dolarů za barel, což pro Irák znamenalo roční ztrátu 14 miliard dolarů. Nejednalo se o záměrnou sabotáž ze strany kuvajtského emíra? Po okupaci Kuvajtu našli Iráčané v sídle kuvajtské Státní bezpečnosti záznam z jednání jejího šéfa Fahda Ahmeda Al-Fahda s tehdejšími ředitelem *Central Intelligence Agency* (CIA) Williamem Websterem, které se uskutečnilo v listopadu 1989 ve Washingtonu. V nalezeném dokumentu, který Iráčané neváhali ihned distribuovat prostřednictvím OSN, se píše, že se USA a Kuvajt dohodly na společném postupu vůči Iráku, na „využití jeho zhoršující se ekonomické situace k vytváření tlaku na jeho vládu s cílem delimitace společné hranice“.¹

¹ SALINGER, Pierre – LAURENT, Eric, *Guerre du Golfe. Le Dossier Secret*, Paříž 1991.

Napětí mezi Irákem a Kuvajtem se plnou silou rozhořelo počátkem léta 1990. Saddám Husajn se obrátil na arabské země. Žádal o zprostředkování jednání s kuvajtským emírem. Chtěl se s ním dohodnout na odepsání, či alespoň odročení splatnosti dluhu, kterým Irák vedle úvěrů jiných zemí kryl svoje potřeby na válku s Íránem. Jako minimum žádal alespoň novou desetimiliardovou půjčku a navrhoval dohodnout se na delimitaci ropného pole v jižní Rumajle. Marně připomínal, že Iráčané prolévali krev i za stabilitu ostatních arabských zemí v oblasti. Emír žádnou pružnost neprojevil. Nebyli to přece arabští vládcové, kdo Irák vybízel, aby napadl Írán.

Saddám Husajn pozval 25. června 1990 do prezidentského paláce na besedu velvyslankyni USA April Glaspieovou. Probíral s ní situaci mezi Irákem a Kuvajtem a irácko-americké vztahy na celkovém pozadí propadu cen ropy. Ihned po schůzce zakázalo ministerstvo zahraničí USA velvyslankyni Glaspieové o obsahu jednání s iráckým vůdcem s kýmkoli hovořit, a zaslalo tak zbytečné spekulace. Záznam z rozhovoru se brzy poté objevil v tisku a o dvacet let později obsah rozhovoru potvrdilo zveřejnění vlastního telegramu Glaspieové na Wikileaks.² Vyplývá z něj, že Saddám Husajn sondoval, jaká by byla reakce USA v případě neúspěchu irácko-kuvajtských jednání, když by „Irák obhajoval svoje nároky ohledně Kuvajtu, na celistvý Irák, v souladu s přáním Iráčanů“. Celistvým Irákem mínil irácký prezident nedvojsmyslně obsazení Kuvajtu, protože jak už jsme zmínili, Iráčané žili v tradici, že Kuvajt je součástí její historického území. Glaspieová reagovala tím, že se kuvajtská otázka Spojených států netýká. Irácký vůdce to pochopil jako zelenou k útoku na Kuvajt. Aby o pozici Spojených států nebylo pochyb, prohlásil náměstek amerického ministra zahraničí pro Blízký východ John Kelly v Kongresu 31. července 1990, tedy jen dva dny před iráckým vpádem, když již irácké jednotky stály v příhraniční oblasti, že „USA nemají žádné závazky ohledně obrany Kuvajtu a že USA nezamýšlejí bránit Kuvajt v případě napadení ze strany Iráku“. Tentýž Kelly sám jednal jen před několika měsíci se Saddámem Husajnem

² *Excerpts From Iraqi Document on Meeting with U.S. Envoy*, New York Times, 23. 9. 1990 a <https://wikileaks.org/plusd/cables/90BAGHDAD4237_a.html> [cit. 22. 9. 2022].

v Bagdádu a lichotivě hovořil o Iráku jako o „zmírňující síle v Zálivu“. Saddám Husajn tak musel dojít k závěru, že když se s emírem nelze dohodnout, tak by mu Američané a zbytek světa mohli tolerovat „malou agresi“, například zabrání ropných polí v jižní Rumajle, získání Bubi-jánu. Takže nejlépe okupovat celý Kuvajt, při jednáních učinit ústupky a Rumajlu a Bubi-ján si ponechat. Uskutečnění letitého snu Iráčanů – získání přístupu k vodám Zálivu a zároveň i k dalším ložiskům ropy – už nic nemělo bránit.

Stotísíková irácká armáda okupovala 2. srpna 1990 v průběhu čtyř hodin Kuvajt. Jordánský král Husajn a palestinský vůdce Jásir Arafat se snažili dosáhnout urovnání v rámci arabských zemí, dohodnout stažení iráckých vojsk výměnou za ústupky Iráku. Saddám Husajn byl k takovému urovnání připraven. Ovšem narychlo svolaný arabský summit v Káhiře, který měl krizi řešit politickými prostředky, vedl egyptský prezident tak, aby summit skončil patem a odsouzením Iráku. Jako by jiné než vojenské řešení neexistovalo. Později se ukázalo, že Spojené státy za tuto službu odpustily Egyptu sedmimiliardový dluh. Kuvajt a další monarchie Zálivu zase Egyptu přislíbily pomoc v částce pěti miliard dolarů. Dne 12. srpna 1990 nabídl Irák stažení z Kuvajtu za podmínky, že se také Izrael stáhne z arabských území, která okupoval v roce 1967, a že se Sýrie stáhne z Libanonu. Irák argumentoval tím, že všechny případy okupace v blízkovýchodní oblasti musí být řešeny stejně, na stejných principech. Tato Saddámova nabídka sice měla ohlas mezi prostými Araby, ti ale o ničem nerozhodovali. Dotčené státy a jejich spojenci tuto výzvu ignorovali.

V případě reakce Spojených států na vpád do Kuvajtu se Saddám Husajn doslova osudově přepočítal. V kontrastu s předchozím vnějším nezájmem Washingtonu o spor projevil nyní prezident George Bush mimořádnou rozhodnost a zásadovost. Stejnou rozhodnost a podporu by si při obraně svrchovanosti před cizí okupací mohly v průběhu dvacátého století jen přát mnohé další země, včetně té naší. Ovšem napadení jedné ropné země druhou bylo něco zcela jiného. Zde nešlo o běžný útok mocného souseda na malou nevýznamnou zemi, řekněme třeba nedávnou americkou okupaci Grenady či Panamy. Patrně v záblesku prozíravosti Bush vytušil, jakou partii by za nové situace ve světě, při vytváření nového světového

pořádku mohl sehrát. Irák se musí stát exemplárním příkladem postupu a osvobození Kuvajtu symbolem obnovené morálky. I na naléhání britské premiérky Thatcherové, která jako vůbec první srovnala Saddáma Husajna s Hitlerem, prezident Bush vyhlásil, že USA na žádný kompromis nepřistoupí. Řešením může být jen úplné irácké stažení z Kuvajtu bez jakýchkoli podmínek. Bush sledoval zcela prozaické cíle: vedle zničení vojenského potenciálu Iráku a posílení vedoucí úlohy USA ve světě nechtěl připustit, aby Irák kontroloval významné zdroje ropy.

Bushův plán předpokládal vytvoření co nejširší protirácké aliance pod hlavičkou OSN. Klíčový byl souhlas Saúdské Arábie, na jejímž území měly být soustředěny takové vojenské prostředky, aby – pokud Saddám Husajn neustoupí – byla válka krátká a lidské ztráty rozumné. Saúdský monarcha se ale ošíval. Obával se reakce muslimů doma i ve světě, toho, jak přijmou přítomnost vojenských jednotek nevěřících v bezprostřední blízkosti svatých míst. Souhlas s dočasným pobytém amerických sil, které se nacházejí v Saúdské Arábii dodnes,³ dal král teprve, když Bush začal strašit údajně chystaným obsazením saúdských ropných polí Iráčany. Byla to sice dezinformace, ale na krále zapůsobila. Již 8. srpna dorazil do Saúdské Arábie první americký voják. A i když se o vojenském řešení zatím na půdě OSN nehovořilo, Bush už na vytvoření vojenské aliance proti Iráku intenzivně pracoval.

Rada bezpečnosti jako vrcholný orgán OSN přijala ihned ještě v den invaze 2. srpna rezoluci číslo 660, která irácký vpád odsoudila a vyzvala Irák ke stažení vojsk. Šestáho srpna pak na Irák uvalila hospodářské embargo. Rezoluce 661 zakázala veškerý vývoz ropy a dalších komodit z Iráku a okupovaného Kuvajtu, stejně jako dovoz veškerého zboží s výjimkou potravin a léků do Iráku. Irácké vklady v zahraničí byly zmrazeny. Tím byla zastavena dodávka irácké ropy do Československa v hodnotě 40 milionů dolarů, kterou dojednala firma Chemapol v rámci částečného pokrytí iráckého dluhu. Pokud jde o použití síly proti Iráku, o samotný princip osvobození Kuvajtu „všemi prostředky“, jak zní formulace OSN, tak ten Rada přijala až po čtyřech měsících. K jejímu

³ *Military bases in Saudi Arabia*, 2022 CoBases – US Military Bases, dostupné z: <<https://www.cobases.com/overseas/saudi-arabia>> [cit. 22. 9. 2022].

prosazení nelitovaly USA doslova ničeho.⁴ Rezoluce 678 byla vpravdě historickou. Souhlas s použitím síly – teprve podruhé za celou historii OSN – vyjádřili všichni stálí členové, i když ČLR při hlasování chyběla. (Poprvé přijala RB OSN rezoluci o použití síly při korejské krizi v roce 1950, kdy ale abstenoval Sovětský svaz a Čínu ještě zastupoval představitel kuomintangského režimu na Tchaj-wanu.) V samotném textu rezoluce 678 se ovšem termín síla nevyskytuje. Diplomatická formulace hovoří o „použití všech nezbytných prostředků“. Stejně tak se v této, ani v žádné další rezoluci týkající se Iráku výslovně nehovoří o spojenec-kých, koaličních silách. Rezoluce jako nejzazší termín pro irácké stažení z Kuvajtu stanovila 15. leden 1991.

⁴ K prosazení rezoluce USA bezostyšně uplácely i zastrašovaly:

Čína: ABSTENCE. G. Bush přijal v listopadu čínského ministra zahraničí. V průběhu týdne poskytla Světová banka Číně úvěr ve výši 140 milionů USD, poprvé od masakru na náměstí Tchien-an-men.

Etiopie, Kolumbie a Zair: ANO. Poskytnutí další potravinové pomoci, nové úvěry od Světové banky a úprava splátek od MMF, vojenská pomoc.

Sovětský svaz: ANO. Saúdský ministr zahraniční Saúd Al-Fajsál navštívil Moskvu a předal miliardový úvěr. Další úvěry a pomoc v objemu 4 miliard USD následně poskytl vedle Saúdské Arábie také Kuvajt a SAE. Den po hlasování USA oznámily změnu pravidel pro poskytování úvěrů na potraviny a zemědělské produkty.

Egypt: ANO. USA „prominuly“ sedmimiliardový dluh a Kanada, Saúdská Arábie a země Zálivu další pohledávky ve výši 4 miliard USD.

Sýrie: ANO. Nehledě na to, že ji USA počítaly mezi země podporující terorismus, byly jí poskytnuty mnohamilionové dodávky zbraní.

Izrael: ANO. Nehledě na každoroční finanční pomoc 5 miliard USD, požádal ministr financí Modai o navýšení další pomoci na dalších 13 miliard a okamžitou platbu 650 milionů.

Kuba: NE. Kuba odmítla podpořit rezoluci nehledě na fakt, že se poprvé po třiceti letech uskutečnilo setkání ministrů zahraničí obou zemí (Malmierca a Baker).

Jemen, NE. Několik minut po hlasování řekl americký velvyslanec Pickering jemenskému velvyslanci Al-Ašoltovi: „To bylo vaše nejdražší hlasování proti.“ Tři dny poté USA zrušily rozvojovou pomoc Jemenu v hodnotě 70 milionů USD; 900 tisíc jemenských pracovníků bylo vyhnáno ze Saúdské Arábie.

OSN: USA proplatily 187 milionů USD, tedy polovinu z celkové částky, kterou v rámci svého příspěvku dlužily do rozpočtu OSN.

Citováno podle Grant Wakefield: „A contemporary chronology of Iraq“, dostupné z: <<http://homepages.nildram.co.uk/~gw/chronoindex.htm>> [cit. 22. 9. 2022].

Stanoviska dalších stálých členů Rady bezpečnosti při tomto klíčovém hlasování Rady byla v případě Sovětského svazu a Číny značně poplatná jejich oslabené mezinárodní pozici. Gorbačovovi se pod rukama rozpadal Sovětský svaz, takže nehledě ke spojenecké smlouvě s Irákem akceptoval po určitých úvahách alternativu použití síly. Čína sice zvažovala vetovat rezoluci o použití síly proti Iráku, ale ve snaze překonat nepříznivý dopad z událostí na náměstí Tchien-an-men z předchozího roku, dala při hlasování přednost abstenci. S Velkou Británií, která se nikdy úplně nesmířila se ztrátou kurately nad Irákem, svým bývalým mandátním územím, neměl Bush starší naprosto žádný problém. Od konce druhé světové války, kdy Winston Churchill vymyslel koncept „zvláštních vztahů“ (*Special relationship*) s USA, Londýn následoval na Blízkém východě vždy věrně Spojené státy a jen příležitostně se snažil „mladšího“ partnera ovlivňovat. Pokud jde o Francii, její vláda nebyla ve věci použití síly proti Iráku zcela jednotná. Prezident François Mitterrand dokonce připustil na Valném shromáždění OSN legitimitu některých iráckých nároků na území Kuvajtu a ministr obrany Jean-Pierre Chevènement podal na protest proti válce s Irákem demisi, celkově však v této době Paříž sdílela pozici obnovení suverenity Kuvajtu „všemi prostředky“.

Praha rozvažuje

A co Československo roku 1990? Nadšení z nově nabyté svobody, po čtyřiceti letech první skutečně svobodné volby, země v transformaci. Celková atmosféra doma odsouvala konflikt v Zálivu kamsi do pozadí zájmu Čechů a Slováků, i když Kuvajt a Irák pro ně nebyly zcela neznámými pojmy. Pražská sametová revoluce ještě stále vysílala signály do světa, nabádala, byť marně, další země k zastavení obchodu se zbraněmi a sama iniciativně uzavírala československé zbrojovky. Prezident Havel krátce poté, co si vyzkoušel roli zprostředkovatele v palestinsko-izraelském konfliktu, vyzýval mocnosti k současnému rozpuštění Varšavské smlouvy a Atlantické aliance.

A jak se takto polopacifistická Praha postavila k iráckému vpádu do Kuvajtu, který byl nejen důležitým obchodním partnerem Československa, ale také jedinou zemí mezi arabskými monarchiemi v Perském

zálivu, s níž měla diplomatické styky? Československo se zachovalo tak, jak se zachovat mělo, napadení rozhodně odsoudilo. Nejen proto že rezoluce Rady bezpečnosti jsou, nebo by alespoň měly být pro všechny země závazné. Ale i z důvodu vlastní hořké historické zkušenosti, kdy se v průběhu své novodobé historie stalo dvakrát objektem okupace ze strany silnějších sousedů, a to za lhostejného přihlížení, či dokonce zradou demokratických mocností, včetně většiny tehdejších spojenců. Proto i nyní probíhaly na pražských ministerstvech a na Hradě vleklé diskuse nikoli o tom, zda podpořit Kuvajt proti Iráku, ale jakou formu by měla mít československá účast na úsilí mezinárodního společenství o osvobození Kuvajtu. Přijetí rezoluce Rady bezpečnosti 678, která hovořila o použití všech prostředků, toto rozhodování nijak neulehčilo.

Mirek vzpomíná: V době irácké invaze do Kuvajtu jsem působil v Libyi jako československý *chargé d'affaires*. Více než rok, po odvolání dosavadního velvyslance a až do doby, kdy Václav Havel schválil a podepsal jmenování svého nového zplnomocněného velvyslance k plukovníku Kaddáfimu, jsem vedl náš zastupitelský úřad v této bohaté ropné zemi. V té době se zde nacházelo téměř pět tisíc Čechů a Slováků, civilních i vojenských expertů a jejich rodinných příslušníků. Starostí o bezpečnost našich občanů v době, kdy prezident Havel v březnu 1990 v interview pro BBC v Londýně vyhlásil do celého světa, že předchozí komunistický režim Libyi dodal údajně k teroristickým účelům tisíc tun plastické trhaviny Semtex, jsem měl více než dost. Nešlápne právě teď, zcela nešťastnou náhodou, někdo z našich lidí na zapomenutou německou či spojeneckou minu, která zůstala ukrytá v pobřežních píscích Libye od dob druhé světové války?

Irácká agrese proti Kuvajtu, sledování peripetií konfliktu v Zálivu s dopadem na naše vztahy v regionu se ovšem rázem staly nedílnou součástí mojí pracovní agendy ve středomořské Libyi. Určitým pozitivem bylo, že všemi zatracovaný či odepisovaný libyjský vůdce Muammar Kaddáfí, který se ale nakonec udržel u moci přes čtyři desetiletí, hned zkraje odsoudil irácký vpád do Kuvajtu s tím, že spory mezi arabskými bratry je třeba řešit jednáním. Vývoj situace v Zálivu i změny stanovisek Prahy jsem sledoval s mimořádnou pozorností, telegramy mezi hlavními městy doslova stíhaly jeden druhý. Zúčastnil jsem se také porady vedoucích zastupitelských

úřadů Československa z blízkovýchodní oblasti v Káhiře, kterou operativně svolal ministr zahraničí Jiří Dienstbier a kde svoje zážitky z vyjednávání s iráckým vedením o propuštění zadržovaných československých občanů v Iráku líčil Michael Kocáb. Můj zájem o dění v Zálivu se vystupňoval, když se jeden z našich necivilních kolegů, důstojník československé armády, který ještě zcela nedávno působil v Tripolisu, plukovník Ján Való stal šéfem odboru mírových sil OSN ministerstva obrany. Dozvěděli jsme se, že plukovník Való se bezprostředně podílel na přípravě alternativ zapojení Československa do řešení krize v Zálivu.

Irák zdaleka nebyl pro tehdejší Československo, ani to porevoluční, nějakou běžnou či zanedbatelnou rozvojovou relací. Byl to velmi důležitý hospodářský partner, snad nejvýznamnější v celé blízkovýchodní oblasti poté, kdy po roce 1977 došlo k vzájemnému omezení vztahů mezi Egyptem a východním blokem. Diplomatické styky s Bagdádem existovaly již v období před druhou světovou válkou. Časem se vzájemné vztahy staly téměř privilegované, a to nezávisle na fenoménu Saddáma Husajna, respektive dávno před jeho příchodem k moci. Po svržení irácké monarchie v roce 1958 a následném oslabení britského vlivu otevřel Irák v rámci východního bloku své druhé velvyslanectví hned po Moskvě právě v Praze. Ve stejném roce zahájily irácké aerolinky pravidelné lety do Prahy. Československo v příštích letech vybudovalo v Iráku, v zemi s druhými největšími zásobami ropy na světě, 60 % kapacit pro rafinaci její ropy. Která, co do velikosti s námi srovnatelná, země se mohla pochlubit podobnou pozicí v jedné z předních ropných velmocí? Praha se podílela na vybudování řady dalších významných civilních investičních celků i na některých projektech pro výrobu vojenské techniky v Iráku. Vztahy bývalého Československa s Irákem měly i v sedmdesátých a osmdesátých letech vysloveně pragmatický, hospodářský charakter nehledě k tomu, že za jejich formální rámec byl deklarován takzvaný společný boj proti imperialismu. Téměř všechny velké zakázky, které Československo v Iráku získalo, byly totiž zpravidla výsledkem politického rozhodnutí iráckého vedení, které tomuto svébytnému lobbování dobře rozumělo. Stejně tak ale dobře slyšelo na lobbování ze strany západních firem a vlád, které však mělo trochu jinou formu.

O charakteru iráckého baasistického režimu, jeho drsných praktikách, především při potírání politické opozice, přitom nepanovaly ani v tehdejší komunistickém vedení Československa žádné iluze. Saddámovy represivní postupy a vyhraněný antikomunismus byly notoricky známé. Praha se vlastně již od konce padesátých let stala útočištěm četných příslušníků irácké opozice, především těžce pronásledovaných iráckých komunistů a kurdských aktivistů. Za všechny můžeme uvést funkcionáře Irácké komunistické strany Mufida Džazáirího, který se ovšem po americké okupaci Iráku v roce 2003 a svržení Saddáмова režimu stal členem první irácké loutkové vlády. V Praze také například našel nový domov největší irácký básník oné doby Muhammad Mahdí Al-Džawáhirí. To, že bývalá československá vláda poskytla azyl tomuto „knížeti“ arabských básníků v Praze, nám irácký režim nikdy nezapomněl. Odstup, který si od iráckého vůdce drželo komunistické vedení Československa, dokumentuje i fakt, že irácká vládnoucí strana Baas, s níž měla KSČ formální dohodu o spolupráci, nebyla na rozdíl například od syrských baasistů zvána na sjezdy československých komunistů. Československo také nemělo zájem na uzavření smlouvy o přátelství a spolupráci s Irákem, což byl tehdy standardní smluvněpolitický nástroj pro zakotvení spolupráce s hlavními rozvojovými partnery oné doby, například se Sýrií či Alžírskem. Irák byl pro tehdejší Československo významným partnerem nikoli proto, že mu vládne Saddám Husajn, o němž u nás nikdo iluze neměl, ale kvůli hospodářskému potenciálu, regulérním platbám a výjimečným perspektivám dalšího uplatnění.

Když se tedy koncem léta 1990 zvažovala v Praze forma reakce na irácké obsazení Kuvajtu, bylo třeba vzít v úvahu i možná rizika spojená s osudem československých pohledávek v Iráku, které vznikly v důsledku odkládání iráckých plateb z doby irácko-iránského konfliktu. Obavy vznikaly i ohledně celkových perspektiv hospodářské spolupráce. Situace zdaleka nebyla černobílá. Dnes s odstupem dvaceti let, kdy nás Spojené státy z pozice privilegovaného hospodářského partnera Iráku odsunuly na samotnou periferii a kdy nás přiměly odpustit „osvobozenému“ Iráku téměř všechny dluhy,⁵ o nákladech na budoucí expediční mise českých vojáků v zájmu

⁵ *Česko odpustí Iráku dluh za miliardy korun*, Lidové noviny, 27. 4. 2006.

cizích korporací ani nemluvě, je načase si otevřeně přiznat, že obě rizika se časem ve vrchovaté míře naplnila. Přitom Irák v té době již nebyl pro nové vedení Československa zcela neznámou zemí. V květnu onoho roku jednal v Praze prezident Havel s Džalálem Talabáním, představitelem Vlasteneckého svazu Kurdistánu (PUK), jedné ze dvou hlavních iráckých kurdevských opozičních stran, a měl možnost si na irácký problém udělat názor. S předstihem můžeme uvést, že přesně patnáct let po setkání v Praze se Džalál Talabání stane prvním nearabským prezidentem celého Iráku.

Vyznat se v tom, co se vlastně kolem Iráku odehrává, nebylo ani z dnešního pohledu tak úplně jednoduché. Každý den přinášel nečekané posuny, odkrýval nové aspekty. OSN a jejího generálního tajemníka Javierera Péreze de Cuéllara postavily Spojené státy v těchto měsících tak trochu stranou. Výchozím bodem tak při všech tehdejších úvahách pražských politiků zůstával fakt, že Irák nejevil ochotu vyklidit Kuvajt bez předběžných podmínek. Saddám Husajn prostě nechtěl ztratit tvář. Mezitím na popud Spojených států a při jejich plném nasazení začínala nabývat obrysu skupina zemí, které jevíly ochotu vyslat do Zálivu svoje jednotky.

A co vyslání našich vojáků? Ministerstvo obrany v Praze žilo v té době spíše jinými starostmi. V armádě, stejně jako v celé státní správě, probíhaly rehabilitace a očista od zkompromitovaných funkcionářů předchozího režimu. Na druhé straně byla řada postižených bývalých důstojníků a generálů právě reaktivována. Připomeňme, že naše armáda se od skončení druhé světové války žádné bojové akce nezúčastnila, nepodílela se ani na žádné vojenské operaci či misi v zahraničí. Přitom myšlenka československé jednotky, která by byla k dispozici pro operace OSN, měla na ministerstvu podporu ještě před listopadem 1989. Aktivně se námětem na vytvoření podobné jednotky zabývala zahraniční sekce tohoto ministerstva. Ale až nyní, pod tlakem událostí a po několika bleskových telefonátech mezi Hradem a ministerstvem obrany (těsně před Havlovou cestou do Říma v říjnu 1990, kde již účast československého kontingentu prezentoval jako hotovou věc), se vyslání naší jednotky do Zálivu začalo urychleně konkretizovat. Předpokládalo se ale, že půjde o humanitární misi na pomoc civilnímu obyvatelstvu v Saúdské Arábii, nikoli o nasazení do bojových akcí proti iráckým vojskům na území Kuvajtu či Iráku. Vzhledem k téměř osmdesátileté tradici a zkušenostem československé armády v protichemické

ochraně bylo rozhodnuto, že do Zálivu bude vyslán protichemický prapor o síle 170 dobrovolníků. Velitelem byl jmenován plukovník Ján Való.

Po několika měsících se ale ukázalo, že všechno je tak trochu jinak. Že obavy saúdského obyvatelstva a aliančních generálů z toho, že Iráčané použijí chemické zbraně, byly liché, či spíše záměrně zveličené. Ani v rýsuujícím se konfliktu, ani dvanáct let poté, kdy Bushův syn povede proti Iráku svoji válku, Saddám Husajn nasazení chemických zbraní nepřipravoval. Dobře si spočítal, že odvetou za jejich použití by v jaderné smršti mohla shořet irácká města. Takže zásah naší protichemické jednotky proti těmto zbraním nebyl zapotřebí. Přesto její tehdejší profesionální angažmá v Zálivu při naplňování mandátu OSN získalo časem daleko širší význam, než si možná tehdejší politici představovali. Nezůstalo jako většina budoucích účelových aliancí v této oblasti spíše stafáží k navození reprezentativnosti tam, kde absentuje právo. Naši chemici prakticky přispěli bořením mýtů k tomu, aby se nakonec dostalo lepšího zacházení statisícům postižených veteránů ze Zálivu.

Proti klientovi

Prosadit mezinárodní koalici pod hlavičkou OSN – a přitom pod vedením a velením USA – se prezidentu Bushovi podařilo vcelku bez větších obstrukcí ze strany dalších stálých členů Rady bezpečnosti. Sovětský svaz, který stejně jako Čína o členství ve vojenské alianci proti Iráku nestál, dával přednost vytváření koalice podle příslušných pravidel OSN, tedy při využití specializovaného vojenského výboru OSN a pod velením OSN. Později ale Rusové od těchto výhrad na naléhání USA ustoupili.

Prosadit na domácí, americké půdě vyslání více jak půlmilionových amerických sil do vzdáleného Zálivu byl oříšek i pro ostříleného politického matadora kalibru George Bushe staršího. Můžeme připomenout, že než se Bush stal prezidentem, sloužil po dvě funkční období jako viceprezident v administrativě Ronalda Reagana. Předtím nabýval zkušenosti a kontakty jako americký zástupce při OSN a jako ředitel CIA. Nyní, na samotném počátku devadesátých let, však americká veřejnost stále ještě žila traumatem vietnamského syndromu; ztrátou téměř šedesáti tisíc amerických životů ve válce, která deklarovaných cílů stejně nedosáhla

a která stála druhou stranu, což se ale nevzpomínalo, tři a půl milionu mrtvých. V živé paměti měli Američané i dva relativně nedávné americké debakly na Blízkém východě: fiasko vojenské operace na záchranu zajatců na velvyslanectví USA v Teheránu v roce 1980 a o dva roky později vyslání amerických jednotek do Libanonu, kde měly dohlížet na stažení palestinských sil. Do objektu amerických jednotek v Bejrútu tehdy najel sebevražedný kamion s výbušninami a zanechal po sobě přes dvě stovky mrtvých. Vyslat do Zálivu 697 tisíc příslušníků a příslušnic amerických ozbrojených sil⁶ – což je počet srovnatelný se stavy z období největší eskalace války v jihovýchodní Asii – vyžadovalo mimořádné úsilí Bushovy administrativy k tomu, aby překonala odpor Kongresu. Znamenalo to přesvědčit americkou veřejnost, že Saddám Husajn představuje hrozbu pro svobodu USA a pro bezpečnost amerických spojenců v oblasti, tedy především Saúdskou Arábii. Do oběhu byla vypuštěna již známá dezinformace, že Irák u hranice s tímto ropným královstvím rozmístil čtvrt milionu vojáků a že se je chystá každou chvíli napadnout. Tuto lež o dalším údajném cíli irácké agresivity později vyvrátily zpřístupněné satelitní snímky z amerických i ruských družic.

Saddám Husajn přirozeně americkou svobodu ani bezpečnost neoohrožoval. Ohrožoval ale americké zájmy v oblasti. Přitom až do vpádu do Kuvajtu byl důležitým klientem, vlastně spojencem především republikánských administrativ USA. Americké tajné služby byly se Saddámem Husajnem v počátcích jeho kariéry v trvalém kontaktu a plánovitě pomáhaly irácké Baas uchvátit moc. Vpravdě neocenitelné služby pak, možná zpočátku nevědomky, poskytl Saddám Husajn Spojeným státům, když v Íránu propukla roku 1979 islámská revoluce a Chomejního režim prohlásil Spojené státy za nepřitele číslo jedna a studentské gardy obsadily americké velvyslanectví v Teheránu. Zvláště když o pár měsíců později Írán také znárodnil majetek amerických subjektů v zemi. Američané se rychle zorientovali v tom, kdo by měl nyní, těsně po svržení šáha, zaujmout pozici jejich hlavního regionálního spojence (tedy vedle vojensky zcela inferiorní Saúdské Arábie). Iráku podstrčily Spojené státy v roce

⁶ *Military Gulf War Coalition Forces, Countries Compared*, Nation Master, dostupné z: <<https://www.nationmaster.com/country-info/stats/Military/Gulf-War-Coalition-Forces>> [cit. 22. 9. 2022].

1980 podle svědectví bývalého amerického ministra spravedlnosti Ramseye Clarka zpravodajské informace, že v případě iráckého útoku se nový režim v Teheránu rychle zhroutí.

Když pak Irák skutečně zahájil válečné operace proti Íránu, zachovávaly USA formálně neutralitu. Zásadní linie Reaganovy administrativy, v níž Bush starší zastával úřad viceprezidenta, byla taková, že si USA nemohou porážku Iráku ve válce s Íránem dovolit. Tato politika, o které veřejnost příliš neví, byla zakotvena v dokumentech Národní bezpečnostní rady (NBR), konkrétně například v Reaganově memorandu NSSM 4-82 z března 1982, ve zvláštní směrnicí NBR (NSSD 114) z roku 1983 či v Reaganově směrnicí NSDD 139 z dubna 1984. Nešlo přitom jen o prostý příklon k Iráku proti Íránu. Jednalo se o masivní, všestrannou, i když diskrétní pomoc Bagdádu, s nížž Washington v roce 1984 také obnovil diplomatické styky. Podle svědectví tehdejšího odpovědného pracovníka NBR pro Blízký východ Howarda Teichera tato pomoc zahrnovala zajišťování zbraní, munice a materiálu, monitorování a koordinaci dodávek ze třetích zemí tak, aby Irák nemohl prohrát. A to už vůbec nehovoříme o poskytování mnohamiliardových úvěrů a bankovních garancí americkou vládou prostřednictvím americké Export-Import Bank a mechanismu *Credit Commodity Program* k financování dodávek amerického obilí a drůbeže do Iráku v hodnotě jedné miliardy ročně. Když měla Export-Import Banka v roce 1988 pochybnosti o návratnosti půjček, tehdejší viceprezident Bush vynaložil značné úsilí, aby nový miliardový úvěr prosadil. Od prvního do posledního dne války měl Irák od USA k dispozici satelitní špionážní snímky iráckého bojiště. Šedesát důstojníků Pentagonu po celou dobu války analyzovalo situaci na bojišti a potřebné výstupy dostával Irák v podobě odborného poradenství. Prezident Reagan například poslal v roce 1986 Saddámu Husajnovi osobní tajné poselství s doporučením, na která místa v Íránu vystupňovat letecké útoky. Podplukovník amerických leteckých sil (USAF) Rick Francona, který v průběhu irácko-iráckého konfliktu působil v Bagdádu jako styčný důstojník mezi Vojenskou zpravodajskou službou USA (DIA) a iráckým vojenským zpravodajstvím, například průběžně vzlétával společně s iráckými piloty na bojové mise proti Íránu. Byl to on, kdo předával Iráčanům snímky z amerických špionážních družic.

Zvláštní, vskutku cynickou kapitolu americké podpory Saddámu Husajnovi tvoří kauza chemických zbraní. Nejde jenom o to, že americké společnosti patřily k nejpřednějším dodavatelům těchto zakázaných zbraní nebo jejich komponentů do Iráku. Americká vláda velmi dobře věděla, že Irák systematicky nasazuje bojové chemické látky proti iránským jednotkám. Dělal vše pro to, aby tento problém před vlastní i světovou veřejností zametla pod koberec. Když v prosinci 1983 jednal se Saddámem Husajnem v Bagdádu Reaganův zvláštní vyslanec Donald Rumsfeld, otázku nasazování chemických zbraní ani nezmněl. Naopak. Spojené státy zpravidla neutralizovaly všechny snahy Íránu dosáhnout mezinárodního odsouzení Iráku v této záležitosti. Typická byla tragédie kurdské vesnice Halabadža, kde Irák již koncem války, v březnu 1988, nasadil bojové chemické prostředky i proti civilnímu obyvatelstvu a použil přitom Američany nedávno dodané americké vrtulníky *Bell*. Tato vesnice, jinak tradiční opora Talabáního PUK, byla okupována Íránci, kteří se těsně před útokem z vesnice stáhli. Když se pak Íránci do vesnice navrátili, prezentoval Teherán masakr v Halabadži prostřednictvím médií celému světu. Americká vláda, byť dobře znalá reálného stavu věcí, reagovala dezinformační kampaní. Tvrdila, že Íránci také nesou odpovědnost. V tomto smyslu ministerstvo zahraničí USA instruovalo svoje diplomaty v zahraničí s tím, že mají diskuse k tomuto tématu utínat.⁷ Verzi, že „také Írán“ používá chemické zbraně, vymysleli v Pentagonu. Írán se přitom k nasazení těchto zbraní v konfliktu s Irákem nikdy neuchýlil. V zájmu objektivity je však třeba dodat, že i Sovětský svaz a jeho spojenci nad tragédií v Halabadže zavíraly oči.

Skutečností je, že široká americká veřejnost, stejně jako většina kongresmanů, patrně neměla o tak široké podpoře republikánských administrativ Saddámu Husajnovi ani tušení. Nikdo si zřejmě ani nepamatoval, jak na průběžné iránské výzvy ke svržení režimu Saddáma Husajna, čímž Teherán prakticky v průběhu celých osmi let podmiňoval zastavení války s Irákem, reagovalo ve své době americké ministerstvo zahraničí. Jeho mluvčí John Hughes 5. března 1984 prohlásil, že Spojené státy pokládají požadavek na svržení „zákonné vlády sousedního Iráku za neslučitelný

⁷ Cable, 1988STATE118615, April 15, 1988, obtained under the Freedom of Information Act.

s přijatými normami chování mezi národy...“ Američané určitě nevěděli nic ani o tom, že den před iráckým vpádem do Kuvajtu (1. srpna 1990) dorazila do Iráku (mnohamilionová) zásilka s moderním americkým armádním komunikačním zařízením.⁸

Obrat v postoji americké administrativy k Iráku, nasazení obrovských amerických sil na druhý konec světa, bylo zapotřebí domácí i světové veřejnosti vysvětlit a řádně zdůvodnit. Saddám Husajn sice nikdy nebyl miláčkem amerického tisku, avšak nyní, když se sovětská říše rozložila, se veškeré nepřátelství amerických médií přeneslo na něj. Saddám Husajn, poslední hlava hydry totalitarismu, kterou musí strážce mezinárodní morálky utnout, se stal reinkarnací Stalina, Hitlera a snad i babylonského Nebúkadnesara, který roku 597 před Kristem vyvrátil Judejské království. Irák byl s pomocí různých zájmových skupin, zainteresovaných korporací i vládních agentur všemožně demonizován. Má mít čtvrtou největší armádu na světě, milion mužů ve zbrani a z toho 625 tisíc vojáků v okupovaném Kuvajtu. Bagdád je prý jen krok od získání jaderných zbraní. Irák chce připravit Západ o naftu, ohrožit největší zásobíště ropy na světě. Spráteleným zemím v oblasti, včetně Izraele, nyní hrozí smrtelné nebezpečí. Kongres byl v šoku i dojat, když patnáctiletá kuvajtská „zdravotní sestřička Najjira“ podávala v říjnu 1990 před zástupci amerického lidu svědectví o zverstvech irácké soldatesky v okupovaném Kuvajtu, o vypínání elektřiny v nemocnicích a vyhazování kojenců z inkubátorů. Až po dvou letech se prokázalo, že nic z líčeného řádění se neodehrálo, že Najjira ve skutečnosti byla dcerou kuvajtského velvyslance Saúda bin Násira As-Sabáha ve Washingtonu a že celou akci pro americké legislativce před klíčovým hlasováním zaranžovala PR firma Hill & Knowlton najatá emírovou vládou, toho času v hotelovém exilu v saúdském Táifu. Někdy kolem tohoto data, na podzim roku 1990, byla založena tradice, že na adresu Saddámova režimu bylo možné vyslovit či napsat jakoukoli neapnosit či vyloženou lež (pokud se nenecháme nachytat) a že v případě Iráku se základní pravidlo žurnalistiky – objektivita – nemusí nutně dodržovat.

⁸ RIEDLE, Donald W. – D'AMATO, Alfonse M., *U.S. Chemical and Biological Warfare-Related Dual Use Exports to Iraq and their Possible Impact on the Health Consequences of the Gulf War*; jinak též *The Riegle Report*, 25. 5. 1994.

Čtyřicet dnů bombardování, sto hodin osvobození a zjištění našich chemiků

Která respektovaná vláda by se tehdy odvážila zůstat stranou mezinárodní koalice? Přesto se do Aliance pod vedením a velením USA z různých důvodů nepřipojila podstatná většina členských zemí OSN. Některé z důvodu trvalého statutu neutrality. Jiným vadilo, že je selektivně uplatňován princip užití síly či hrozby silou jen v případě irácké okupace, zatímco k ukončení okupace jiných arabských území se užívaly pouze výzvy. Řada zemí pocítovala, že nebyly vyčerpány všechny možnosti urovnání, že OSN nesehrávala jí příslušející roli a že fakticky jen legitimizovala kroky USA. Irácký vůdce přitom na nabídky třetích zemí o zprostředkování reagoval kladením podmínek, které Washington šmahem odmítal jako nepřijatelné. Je jasné, že bez Spojených států, jejich mimořádného úsilí představujícího směsici příslibů, ale i hrozeb, by se potřebnou podporu pro válečné úsilí nepodařilo shromáždit. Takzvaná mezinárodní koalice pro osvobození Kuvajtu by se patrně ani nedala dohromady. Nakonec však, těsně před koncem roku 1990, se aliance 34 zemí, včetně Československa, o celkovém počtu 956 600 mužů a žen ve zbrani stala realitou. Bushovi staršímu se proti iráckým silám zakopaným v Kuvajtu podařilo zmobilizovat přes 700 tisíc vojáků Západu a 220 tisíc příslušníků armád arabských a islámských zemí.

Náš protichemický prapor se do Saúdské Arábie přepravil americkými vojenskými letouny C-5 GALAXY počátkem prosince 1990. Prapor měl na základě smlouvy uzavřené mezi ministerstvem obrany tehdejšího Československa a Saúdskou Arábií plnit úkoly ve prospěch civilního obyvatelstva jenom na saúdském území. Tedy mimo oblast přímého válečného konfliktu. S jeho bojovým nasazením proti Iráčanům se – i vzhledem k určité tradici vzájemných vztahů – nepočítalo, takže přísně vzato jsme vlastně k tvrdému, bojovému jádru koalice nepatřili. Ovšem po přiletu do Saúdské Arábie se ukázalo, že vše mělo být jinak a že náš prapor bude plnit úkoly chemických odřadů v rámci saúdských vojenských sil, které samy žádné protichemické oddíly neměly. Československý prapor byl

proto operativně rozčleněn na čtyři skupiny, dva odřady u 4. a 20. brigády saúdské armády, jeden v základním táboře Hafar al-Batin a poslední v takzvaném Vojenském městě krále Chálida, kde sídlil štáb jednoho čtyřicetitisícového uskupení. Kam zamíří saúdské síly, které se svou stotisícovkou vojáků tvořily značnou část bojového jádra aliance, tam s nimi půjde také československá jednotka.

Pokud jde o celkovou organizaci koaličních sil a jejich řízení, hlavním vojenským velitelským centrem se stal CENTCOM. Toto spojené velitelství americké armády, námořnictva a vzdušných sil pro Jihozápadní Asii, které odpovídá za dvacítku zemí od Afrického rohu přes Arabský záliv až po Střední Asii, vzniklo v roce 1983. Původně bylo zamýšleno jako společná plánovací skupina pro nasazení sil rychlé reakce. CENTCOM operativně řídí ministr obrany, kterým v té době nebyl nikdo jiný než Dick Cheney, pozdější viceprezident George Bushe mladšího. V obdobích míru se velitelství CENTCOM nachází na letecké základně v MacDill ve floridské Tampě, v době konfliktu se ale přemístilo do saúdského Rijádu. V roce 1988 byl vrchním velitelem CENTCOM jmenován generál Norman Schwarzkopf. Ten také dva roky před iráckou invází do Kuvajtu vypracoval, čistě v rámci štábních cvičení, plán osvobození arabských nalezišť ropy po hypotetické agresi Iráku. Po skutečném iráckém vpádu do Kuvajtu a přijetí příslušných rezolucí OSN se tak Schwarzkopf stal velitelem takzvaných koaličních sil. Příslušný dekret ovšem nepodepisoval generální tajemník Spojených národů, ale prezident Spojených států.

Protože k 15. lednu 1991 Saddám Husajn nevyslyšel ultimátum stanovené rezolucí 678 ke stažení z území Kuvajtu, operace *Pouštní bouře* začala. Hned následující den spustily americké a britské síly masivní bombardování země. Této válce, první po pádu bipolarity, se vedle *Pouštní bouře* dostane dalších četných názvů a přívlastků, snad jako žádné jiné vojenské operaci po roce 1945. Pro Saddáma Husajna se stala *Matkou všech bitev*. Pro svět u televizních obrazovek to bude první válka *live*, válka v přímém přenosu. Tak se to alespoň mohlo jevit. Televize přinášely většinou však jen odosobněné záznamy naváděných raket nebo nočních bojů, při nichž diváci nemohli spatřit umírající vojáky, a už vůbec ne umírající civilisty. Informace byly sice předkládány s velkou rychlostí, ale podléhaly sofistikované armádní cenzuře. Absolutní většina zpráv nepocházela z vlastní zkušenosti

nezávislých novinářů, ale z brífinků a tiskových konferencí pořádaných přímo americkou armádou a často i samotným Schwarzkopfm. Nebo je poskytovali předem určení vojenští zpravodajci, kteří byli zpravidla součástí vojenských jednotek. Nezávislá média, která nebyla součástí takzvaného poolu, tak byla z konfliktu až na tehdejšího zpravodaje CNN v Bagdádu odfiltrována. Pentagon prezentoval válku jako téměř bezbolestnou chirurgickou operaci, jako čistou válku, kde snad ani nedochází k zabíjení lidí. A přitom to byla válka jako každá jiná, plná lidského utrpení a brutality, snad jen více opředená mýty a falešnými legendami.

Průběh *Pouštní bouře* byl dokonale přehledný: čtyřicet dní vzdušného bombardování – destrukce celkové infrastruktury Iráku a čtyři dny pozemní, vyčišťovací operace. Nasazení zdrcující síly hned v počáteční fázi operace tak, aby byly minimalizovány „naše“ ztráty – to byla podstata nové vojenské doktríny USA. Operativně ji vypracoval generál Norman Schwarzkopf spolu s náčelníkem spojených štábů Colinem Powellem v reakci na americkou strategii postupného navyšování, eskalaci sil uplatňovanou ve Vietnamu. Systematické bombardování mělo podle záměrů Schwarzkopfa zredukovat vojenské kapacity Iráku na polovinu, než přijde na pořad vlastní vytlačování Iráčanů z Kuvajtu. Vzdušné a raketové bombardování skutečně důkladně zdecimovalo infrastrukturu Iráku, civilní, stejně jako vojenskou. V průběhu několika dnů bylo zničeno 95 % elektráren, prakticky všechny mosty, vodárenské a kanalizační systémy. Podle velitele vzdušných sil USA generála Merrilla Anthonyho McPeaka bylo na Irák shozeno 88 500 tun munice, tedy ekvivalent sedmi hirosimských bomb. Generál také později přiznal, že pokud jde o vychvalované chirurgicky přesné údery, činily takzvané chytré bomby naváděné z „neviditelných“ bombardérů *F-117* pouze 7 % použité munice a měly 75 % úspěšnost zásahů. Zbytek tvořily klasické bomby shazované z bombardérů *B-52* z velkých výšek s přesností zásahu jen ve čtvrtině případů. I takzvané řízené střely s plochou dráhou letu *Tomahawk*, v ceně dvou milionů dolarů za kus, zasahovaly svůj cíl sotva v polovině případů, takže Schwarzkopf jejich použití po dvou týdnech zakázal. Vyhodnotit přesnost zásahů iráckých cílů pomohla, mimochodem, i československá technika dodaná koncem osmdesátých let Sýrii, která se rovněž stala členem protiirácké koalice. Tři unikátní pasivní přijímací systémy *Ramona*,

vyvinuté týmem pod vedením inženýra Tesaře, odhalily, že útočící síly střilejí v řadě případů na atrapy, nikoli na skutečnou bojovou techniku.

A co československý protichemický prapor? Po zahájení vzdušných úderů na Irák a na irácké cíle v obsazeném Kuvajtu v noci ze 16. na 17. ledna 1991 prováděli naši vojáci prakticky nepřetržitě čtyřicet hodin denně radiační a chemický průzkum. Naše jednotka sice nestřílela a neútočila, ale její příslušníci nosili svou kůži na trh jako první. Jejich úkolem bylo vyčistit případně zamořené území ostatním spojeneckým jednotkám. Měření se provádělo i u spadlých iráckých raket *Scud* s doletem 300 kilometrů, které Iráčané sporadicky odpalovali proti cílům v Saúdské Arábii. Již 17. ledna večer ale hlásil francouzský generál Schmitt, že Irák není schopen podniknout chemický útok, protože polovina iráckého letectva již byla zničena.

Devatenáctého ledna před polednem naměřili naši chemici u Vojenského města krále Chálida nízkou koncentraci yperitu (0,002–03 mg/l) a odpoledne pak u 4. brigády podprahovou hodnotu sarinu. Těsně před půlnocí 23. ledna byly u 4. brigády opět naměřeny slabé koncentrace sarinu. O všech nálezech českoslovenští velitelé okamžitě informovali alianční velení, učinili řádné zápisy. V případě z 19. ledna předal československý styčný důstojník Kumbera průkazníkovou trubičku s nálezem svému americkému protějšku majoru Hamiltonovi. Ve všech zmíněných případech vyhlásilo velení naší jednotky protichemický poplach, příslušníci jednotky pak vždy museli pracovat v „pécháčkách“, tedy oblecích protichemické ochrany jednotlivce. Naše jednotka přirozeně varovala i další vojáky aliance, kteří se pohybovali na severu Saúdské Arábie. Těm ale jejich velení zpravidla nedalo pokyn, aby se chránili plynovými maskami a obleky. Obdobné hodnoty naměřila v kritických dnech, jak se později prokázalo, i egyptská protichemická jednotka. Pokud jde o místa výbuchů či dopadů iráckých raket *Scud*, tam naši vojáci nikdy nezjistili ani nejmenší koncentrace otravných chemických látek. Dramatický nádech měl případ u francouzské jednotky u Hafar al-Batinu, který se odehrál rovněž 19. ledna. Francouzi, kteří již vyhlásili poplach, povolali naše chemiky k ověření případu, kdy na malém prostoru tři na čtyři metry naměřili přítomnost 25–30 mililitrů nervového plynu, somanu nebo tabunu. Velitel jednotky plukovník Ján Való, který se svým kolegou Peterem Želinským a novinářem Jaroslavem Kmentou zvěčnil anabázi

našich veteránů ze Zálivu v knize *Pouštní horečka*, posléze došel k závěru, že mohlo jít o únik látek přímo z chemické zbraně či munice. Nikoli však irácké munice. Autoři spekulují, že tabun mohl uniknout spojencům, a kladou si otázku, proč by ale USA měly mít ve válce chemickou municí. Naznačují, že mohla být rozmístěna na různých místech v Saúdské Arábii a připravena k aktivaci pro tajnou operaci, pokud by bylo třeba změnit strategii vedení války v případě, když by se nedařilo pacifikovat iráckou armádu. Byl by tak zinscenován chemický útok ze strany Iráku, což by uvolnilo ruce politikům, kteří by pak neváhali zvednout ruku pro jakoukoli akci proti Iráku, včetně jeho obsazení.

Možná jde v tomto konkrétním případě s tabunem o poněkud nadsazenou spekulaci. Ovšem hodnoty, které naměřili naši chemici na severu Saúdské Arábie, byly jednoznačné, nezpochybnitelné. Opravdu? Dva a půl roku poté, přesně 7. července 1993 vydalo naše ministerstvo obrany prohlášení, že: „... neexistují žádné záznamy o tom, že by československá protichemická jednotka naměřila v průběhu konfliktu v Perském zálivu přítomnost bojových otravných látek typu yperit a sarin“.⁹ Proč se vedení ministerstva uchýlilo k takovému flagrantnímu popření údajů prokazatelně naměřených vlastními chemiky? Anebo o tom skutečně neexistují žádné záznamy?

Bombardování iráckých cílů na území Iráku a Kuvajtu, mezi které patřily i sklady s chemickou municí, trvalo čtyřicet dnů a nocí. Patrně by pokračovalo ještě několik dnů či týdnů, kdyby na bagdádském předměstí Ámiríja nedošlo k hrůznému masakru. Americké letectvo zde 13. února s pomocí dvou laserem naváděných, takzvaných chytrých bomb *GBU-27* (výrobek Raytheon) zničilo civilní protiletadlový úkryt číslo 25. Podle údajů hnutí Greenpeace v krytu uhořelo nebo se zaživa uvařilo ve vodě z prasklých nádrží 408 iráckých žen a dětí. Muži a chlapci ve věku nad patnáct let úkryt opustili, aby poskytli ženám a dětem trochu soukromí. Dodnes jsou na stěnách krytu obrysy nešťastnic, které se v pekelném žaru doslova vypařily. Americké vojenské zdroje kolem tragédie všemožně mlžily. Odvolávaly se na zavádějící informaci „lidského zdroje“, tvrdily, že mělo jít o irácké velitelské stanoviště. Ovšem vzhledem k přítomnosti

⁹ KMENTA, Jaroslav – VALO, Jan – ŽELINSKÝ, Petr, *Pouštní horečka*, Praha 1999, s. 9–14.

na místě zpravodaje CNN Petera Arnetta, který jako jediný zahraniční zpravodaj pokrýval po celých pět týdnů bombardování, a to s mimořádnou objektivitou, dostala pečlivě budovaná legenda o „chirurgické přesnosti“ amerických úderů těžkou trhlinu.

V reakci na masakr v Ámiríji vystoupil 14. února prezident Bush ve vysílání *Voice of America* s výzvou k vojákům a obyvatelstvu Iráku, aby zabránili dalšímu krveprolívání tím, že vezmou věci do svých rukou a přinutí diktátora k odstoupení. Bush se touto výzvou, pronesenou čistě v roli prezidenta USA, nikoli coby hlavy mezinárodní koalice, dostal poněkud za rámec mandátu Rady bezpečnosti OSN. Rezoluce Rady o změně vlády v Bagdádu nic neříkaly. Také rozhlasová stanice *Hlas svobodného Iráku*, která v režii CIA začala od počátku roku vysílat z území Saúdské Arábie na krátkých a středních frekvencích používaných iráckým státním vysíláním, týden nato odvysílala výzvu bývalého člena Rady revolučního vedení Iráku Saláha Omara Al-Alího k povstání. Odstranění „zločinného tyрана“ by podle Al-Alího zabránilo zničení Iráku cizími silami.

Když tedy Iráčané v této etapě proti svému tyranovi nepovstali, pozemní operaci již nebylo možno déle odkládat. Nastal čas pro Schwarzkopfov „levý hák“. Smyslem této obchvatné operace bylo zasadit hlavní úder iráckým silám v Kuvajtu nikoli přímo ze saúdsko-kuvajtské pohraniční linie, ale oklikou, z území jižního Iráku. Tam americké sbory vtrhly ze Saúdské Arábie na západním směru a po překonání minových polí se pak obrátily k východu a zaútočily na obsazený Kuvajt. Operace začala 24. února 1991 časně zrána a byla završena v průběhu sta hodin, kdy už v Kuvajtu nezůstal prakticky žádný živý irácký voják. Postup spojeneckých sil probíhal rychleji, než američtí generálové přepokládali. Tanky s radlicemi a buldozery překonávaly písčné násypy a zátarasy na saúdsko-kuvajtské hranici, podle nezávislých zdrojů bylo při tom osm tisíc iráckých vojáků pohřbeno zaživa. Se zničujícím účinkem Američané proti iráckým pancířům vůbec poprvé použili střely s ochuzeným uranem. Letecké údery zdecimovaly iráckou armádu v Kuvajtu tak, že se nezmohla na nebezpečný odpor. Již 25. února vydal Saddám Husajn s odvoláním na rezoluci 660 příkaz k ústupu iráckých sil z Kuvajtu a spolu s tím i příkaz odpálit zaminované kuvajtské ropné vrty. Měla to být reakce na americké bombardování iráckých těžebních zařízení v jižním Iráku.

Stahování hlavních iráckých sil z Kuvajtu začalo 26. února. Ve stejné době překročili příslušníci našeho protichemického praporu v nechráněných vozech UAZ spolu se saúdským sborem saúdsko-kuvajtskou hranici. Bez ztráty na životech, bez zranění a vlastně i bez výstřelu dorazili po několika hodinách do hlavního města Kuvajtu. Iráčané se houfně vzdávali a jen sporadicky se ozývala střelba. Dlouhé kolony stahujících se iráckých jednotek se tísnily na šestiproudé dálnici číslo 80 spojující Kuvajt s Irákem. Bez ohledu na to, že Iráčané byli na ústupu a někteří se označili bílými prapory, Američané v oblasti Mutla Ridge nacházející se dvacet kilometrů od hlavního města Kuvajtu zastavili leteckými pumami přední i zadní část iráckého konvoje, v němž se nacházelo i velké množství prchajících civilistů – Iráčanů, Jordánců a Palestinců. Většina ze dvou tisíc na sebe namačkaných vozidel byla civilní auta. V této příšerné dvánáctikilometrové tlačenci se pak všechno živé, desítky tisíc bezmocných osob, stalo po dlouhé hodiny cílem masakrování, palby z amerických děl a nízkoletících letadel. Nemilosrdné bombardování potkávalo Iráčany i na dalších úsecích této „dálnice smrti“. „Bylo to, jako když rozsvítíte v noci v kuchyni a na sporáku se rozběhnou švábi... konečně je tady máme a můžeme je vyhubit,“ komentoval situaci na brífinku pro novináře v Rijádu podplukovník námořnictva USA Dick White.¹⁰ „Střílečka na krocany“, označil později jeden americký důstojník toto zabíjení pro zabíjení.¹¹ Tyto ukřutnosti byly přímým porušením třetího článku Ženevských konvencí z roku 1949, které zakazují zabíjení vojáků mimo boj, nehovoře o zákazu zabíjení civilistů. Americké, britské, ale také menší francouzské síly pronásledovaly ustupující irácké jednotky i na území Iráku. S pomocí nejmodernější výzbroje jim vnucovaly nerovné boje, které zpravidla končily těžkými ztrátami Iráčanů, záměrným decimováním irácké armády.

Na 28. února 1991 v osm hodin ráno vyhlásil prezident Bush zastavení palby. Americké jednotky již v řadě míst pronikly až do hloubky 240 kilometrů od Bagdádu. Pozorovatelé byli přesvědčeni, že by stačily dva dny

¹⁰ GREGORY, Derek, *The colonial present: Afghanistan, Palestine, Iraq*, London 2004.

¹¹ PILGER, John, *Hidden Agendas*, London 1998.

a hlavní město Iráku mohlo padnout do amerických rukou. I naši vojáci včetně plukovníka Való byli překvapeni, že americko-britský postup byl náhle zastaven. V naší jednotce se také probírala informace od spřátelených koaličních důstojníků, že americké letectvo údajně ve dvou případech zaměřilo vůz se Saddámem Husajnem. Ovšem příkaz nadřízených zněl „Nic nepodnikat!“

Bez ohledu na Bushovo vyhlášení o zastavení palby, likvidace iráckých sil prchajících z Kuvajtu v řadě případů nadále pokračovala. Ještě 2. března nechává velitel 24. mechanizované divize generálmajor McCaffrey rozstřílet tři sta padesát iráckých zajatých, neozbrojených vojáků.¹² Vybrané americké jednotky pak ještě budou až prakticky do poloviny dubna křížovat území Iráku. Budou hledat a tu systematicky, jindy zase chaoticky likvidovat irácké konvenční i zakázané zbraně a munici. Rada bezpečnosti OSN přijala 2. března rezoluci 686 požadující, aby Irák zastavil veškeré nepřátelské akce. Pětina Iráku je mezitím okupovaná silami Schwarzkopfa.

Generál Schwarzkopf jednal 3. března s iráckými generály v pohraničním městě Safwánu o podmínkách dočasného příměří. Iráckou delegaci vede generál poručík Sultán Hášim Ahmad, zástupce náčelníka generálního štábu. Jednání mezi vítězi a poraženými překládá nám již známý podplukovník Rick Francona, který v průběhu konfliktu Iráku s Íránem usedal s iráckými piloty do jejich strojů a vydával se na bojové mise proti společnému nepříteli.

V Safwánu byly projednávány jen čistě vojenské otázky: účastníci se dohodli na linii zastavení palby, předání map minových polí, výměně padlých a repatriaci zajatců. Schwarzkopf nato předal Ahmadovi seznam se jmény šedesáti tisíc zajatých Iráčanů. Na Ahmadův dotaz, zda by Irák mohl používat vojenské helikoptéry, například k přepravě činitelů, když silnice a mosty byly zničeny, Schwarzkopf Ahmadovi odpověděl, že pokud nebudou přelétat nad spojeneckými pozicemi, ale výhradně nad neobsazeným iráckým územím, nechť si irácké vrtulníky vzlétávají, spojenci je sestřelovat nebudou. Na závěr jednání o dočasném příměří si Schwarzkopf s Ahmadem potřásl rukou...

¹² HERSH, Seymour, *Overwhelming Force*, The New Yorker, 22. 5. 2000.

Dne 6. dubna 1991 americký prezident slavnostně vyhlásil osvobození Kuvajtu. Cíl stanovený příslušnými rezolucemi OSN byl, jak by se zdálo, naplněn. Velitel sil aliance generál Schwarzkopf se vrátil 22. dubna z války v Zálivu po osmi měsících domů, do Tampy na Floridě, jako národní hrdina. O pár dní později se koná na počest vítězství grandiózní vojenská přehlídka. Nikoli tedy před sídlem OSN v New Yorku, ale na Pennsylvania Avenue ve Washingtonu. Je to největší vojenská přehlídka amerických ozbrojených sil od konce první světové války. Tehdy symbolizoval americké vítězství nad Německem legendární generál John J. Pershing. Nyní je symbolem oslnivého vítězství nad Irákem – a řekněme jasně amerického vítězství – Norman Schwarzkopf, otec doktríny nasazení zdrcující síly, která se tak skvěle osvědčila v právě dobojované válce. Vždyť americké ztráty v Zálivu činily pouhých 146 osob! Ovšem ani tyto ztráty jako by neexistovaly. Nebo se příliš nepřipomínaly. Před zahájením bojových akcí vydal prezident Bush zákaz zveřejňovat fotografie s rakyami amerických vojáků. Ministr obrany Dick Cheney tak mohl právě teď téměř oprávněně hovořit o válce v Zálivu nejen jako o vítězství morálky, ale ve vztahu k Američanům také jako o katarzi v postvietnamském období: „Bylo to téměř jako ozdravný proces na ránu, která byla otevřená tak dlouhou dobu,“ řekl doslova. Po slavnostně vyzdobené Pennsylvania Avenue nyní před prezidentem Bushem, R. Cheneyem a dalšími americkými představiteli defilují v čele se svým velitelem Schwarzkopffem zástupci všech amerických zbraní nasazených v dalekém Zálivu. V tento moment celonárodní pýchy, vítězství exemplární spravedlnosti a americké technologické nadvlády nemohly defilující veteráni ještě tušit, že 44 % z 697 tisíců příslušníků amerických sil, kteří se této války zúčastnili, měli zaplatit podivným onemocněním, pro které se ujme pojmenování *syndrom války v Zálivu*.¹³ Netušili, že vietnamský syndrom bude nahrazen jiným.

¹³ Oficiální webová stránka amerického ministerstva pro válečné veterány uvádí s odvoláním na upřesňující studii z roku 2016, že syndromem války zálivu onemocnělo na 300 tisíc amerických účastníků války. #DesertStorm30 – Gulf War illness, VA news, dostupné z: <<https://news.va.gov/82232/desertstorm30-gulf-war-illness/>> [cit. 22. 9. 2022].

Nic zatím nemělo kalit toto skvělé vítězství, které stvrzovalo, že od nyní jsou Spojené státy jedinou supervelmocí. Z hlediska hospodářských dopadů vítězství se cena ropy stala v nejbližších letech podstatně více závislá na mechanismech kontrolovaných Washingtonem. A v případě amerických i dalších korporací spojených se zajištěním tohoto vítězství to byl vůbec dobrý byznys: nulové ztráty a bezprecedentní rentabilita. Z celkových 60 miliard dolarů, které činily náklady na válku na straně Bushovy aliance, uhradila dvě třetiny Saúdská Arábie. Vedle toho Japonsko a Německo, které své vlastní jednotky do Zálivu nevyslaly, zaplatily dalších 10 a 6,6 miliard dolarů. Takto rentabilní projekty se už ale opakovat nebudou.

Pokud jde o prostředky na vyslání a pobyt československé jednotky včetně odměn vojákům, celkové náklady činily, jak se uvádí ve vzpomínané knize *Pouštní horečka* na straně 96, přes šest milionů dolarů (přesně 6 218 412 USD) a v plné výši je v souladu s příslušnou mezinárodní smlouvou rovněž uhradila Saúdská Arábie. Budoucí angažmá našich vojáků v příštích operacích a misích na podporu ušlechtilých cílů zahraničních korporací v Zálivu a Afghánistánu již budou hradit čeští daňoví poplatníci sami.

První stíny amerického vítězství

Než se začneme zabývat důsledky války pro Irák a také pro další vývoj našich vztahů s Irákem, vraťme se ještě krátce k 1. březnu roku 1991, kdy americké síly ještě stály pevnou nohou na irácké půdě. Dva dny před uzavřením dočasného příměří a jen padesát kilometrů od Safwánu vypukly v jihoirácké Basře protivládní nepokoje. Jeden z iráckých tankistů vracející se z Kuvajtu vystřelil na jednom z náměstí ze svého tanku granát na obrovský Saddámův portrét. Přihlížející vojáci tomu začali tleskat. Převážně šíitské obyvatelstvo Basry, zpracované výzvami z amerického vysílání, pochopilo situaci tak, že dny baasistického režimu jsou sečteny. Za křiku protirežimních a proiráckých hesel začala likvidace vládních budov, obsazování policejních stanic a věznic, sekretariátů strany Baas a zabíjení baasistických funkcionářů. Povstání se z Basry rychle přeneslo

do dalších šíitských iráckých měst – Nadžafu, Kerbaly, Hilly, Násírije, Amáry, Samáwy a Díwáníje. Několik dní poté, 4. března, vypuklo na severu země ve městě Ranija povstání kurdského obyvatelstva. V průběhu deseti dnů Kurdové převzali kontrolu nad všemi severními městy s výjimkou Kirkúku a Mosulu. K povstalcům se na mnoha místech – zvláště na šíitském jihu – přidávali příslušníci armády. Převládalo očekávání, že spojenecké síly jim přijdou na pomoc.

V bejrútském hotelu Bristol se 10. března operativně sešly přes tři stovky zástupců nejrůznějších iráckých opozičních sil. V dramatické atmosféře, kdy se v Iráku rozhodovalo o osudu režimu, je spojoval zájem dohodnout se na vizi demokratického Iráku bez Saddáma Husajna. „Naše jednota je zárukou našeho spasení od diktatury,“ stálo na transparentu v konferenčním sále. Na setkání do Bejrútu přijel z Prahy také „kníže arabských básníků“ Muhammad Mahdí Al-Džawáhirí, tehdy již devadesátiletý. Nechyběl ani bývalý člen nejužšího vedení strany Baas Saláh Omar Al-Alí, který před pár týdny, 24. února, pronesl prostřednictvím vysíláče CIA plamennou výzvu k povstání. Pojednou však, jak se zdálo, zájem Spojených států o svržení diktatury jako by pominul. Jako by ta irácká opozice, která se sešla v Bejrútu, nebyla tou správnou opozicí, které je třeba k odstranění režimu Saddáma Husajna poskytnout pomoc. A skutečně, několik dnů nato vysvětloval ředitel Národní bezpečnostní rady USA pro Blízký východ Richard N. Haass nechápavým senátorům, že politikou administrativy není zbavit se iráckého režimu, ale jen Saddáma Husajna.¹⁴ Někteří z účastníků setkání opozice v Bejrútu již možná tušili, že se neodvratně blíží tragédie. Vlastně opakování staré historie, kdy povstalci, podněcovaní výzvami zvenčí, zůstali nakonec bez očekávané pomoci, ponechání napospas brutální přesile. Paralela s budapeštským povstáním z roku 1956 či s varšavským povstáním z roku 1944 je zde docela na místě.

Režim v Bagdádu na povstání šiitů a Kurdů odpověděl drtivou silou. Klíčovou úlohu při krvavém potlačení povstalců sehrály irácké vojenské

¹⁴ MOSADDEQ, Ahmed Nafeez, *Behind the war on terror: western secret strategy and the struggle for Iraq*, Forest Row 2003.

vrtulníky, přesněji ty, kterým povolil Schwarzkopf v Safwánu vzlétat.¹⁵ V průběhu měsíce tak zahynuly v divoké palbě tisícovky lidí, převážně neozbrojených, zcela nevinných, jejichž jediným proviněním bylo, že se ocitli ve špatné době na špatném místě. V některých lokalitách vyslali povstalci delegace k americkým jednotkám s prosbou o zbraně, byli však odmítnuti. Washington, zřejmě zaskočený vývojem, se snažil celou tuto krvavou historii bagatelizovat. Tiskový tajemník prezidenta Bushe Marlin Fitzwater v této souvislosti ještě 26. března oficiálně potvrdil, že USA nebudou překážet letům iráckých vrtulníků, pokud nebudou ohroženy spojenecké jednotky. Dne 2. dubna, kdy již byl rozsah irácké tragédie znám, se pokusila mluvčí ministerstva zahraničí USA Margaret Tutwilerová odmítnout morální odpovědnost Bushovy administrativy za tento vývoj. Tutwilerová doslova prohlásila, že „si nemyslí, že by ti šíité na jihu nespokojení se Saddámem Husajnem v Bagdádu, nebo Kurdové na severu někdy pociťovali, že jim Spojené státy přijdou pomoci svrhnout tohoto muže... Od samého začátku tvrdíme, že cílem koalice není svržení Saddáma Husajna“.¹⁶ V případech jiné vlády by nahánění desetitisíců lidí na téměř jistou smrt bylo kvalifikováno jako zločin proti lidskosti.

A přece to byla pravda. Ve vyhocené, málo přehledné situaci na jaře 1991, kdy někteří experti vyslovovali obavy z toho, že povstání iráckých šíitů může přerůst ve vyhlášení šíitské republiky s úzkými vazbami na Írán,

¹⁵ Záležitost kolem povolení letů iráckým vrtulníkům, která byla později generálu Schwarzkopfovi jeho kritiky předhazována, měla velmi pragmatické pozadí. Nesdílíme ovšem tu část jejich kritiky, že by Schwarzkopf, který již o nepokojích musel vědět, protože je pomáhal vyprovokovat zvláštní armádní útvar psychologických operací, měl zájem napomáhat oslabenému diktátorovi opozici zmasakrovat. Za pravděpodobnější pokládáme vysvětlení, že Schwarzkopf obdržel od CIA informaci v tom smyslu, že velitel vrtulníkových sil irácké armády generál Hakam Hasan Al-Tikrití plánuje převrat, zabít Saddáma Husajna. Tuto informaci poskytl Spojeným státům generálův bratr Mínať, irácký diplomat v Moskvě, který krátce předtím emigroval do Saúdské Arábie. Po Mínaťově dezerci nechal Saddám Husajn velitele vrtulníkových sil izolovat. Pikantní na věci je, že právě tento generál se po americko-britské okupaci Iráku v roce 2003 ocitl jako jeden z vůdců odporu na proslulém seznamu v podobě pokerových karet 55 nejhledanějších iráckých činitelů.

¹⁶ US Department of State Daily Briefing Number 53: 4/2/91.

si prezident Bush se vzbouřenými šíity velké starosti nedělal. Bez delšího zaváhání je hodil přes palubu. V obavě před posílením Íránu daly Spojené státy, ale i Saúdská Arábie a Kuvajt, kterých se povstání na jihu Iráku bezprostředně týkalo, přednost bezzubému Saddámovi před Irákem bez Saddáma. Tak nějak glosoval situaci v ony kritické dny jeden z iráckých šíitských vůdců ajatolláh Takí Al-Mudarrasí. O dvanáct let později vyřešil tuto rovnici Bush mladší jinak: aby dosáhl odstranění Saddáma Husajna – nechtěně napomůže tomu, že se Írán stane (spolu s Izraelem) dominantní mocností v regionu.

V případě vzbouřených Kurdů, kteří ovšem měli s průběžnými zradami, nedodržením slova spojenců, svoji zkušenost, se situace vyvinula poněkud odlišněji, byť neméně tragicky. Na rozdíl od utrpení šíitů na izolovaném iráckém jihu, které se na obrazovky hlavních světových televizních kanálů prakticky nedostalo, útrapy Kurdů západní média pokrývala poměrně podrobně. Svět se soucitem sledoval, jak se téměř jeden a půl milionu Kurdů z obavy před odvetou Saddámových zabijáckých oddílů a vrtulníků pokouší uprchnout ze svých domovů do sousedního Íránu nebo Turecka. Dvanáct tisíc z nich v průběhu tohoto exodu zahynulo strádáním a zimou. Z podnětu Francie, Turecka a Íránu proto přijala Rada bezpečnosti 5. dubna rezoluci číslo 688, v níž odsoudila represe civilního obyvatelstva v kurdských oblastech jako faktor ohrožující bezpečnost v oblasti a vyzvala Irák, generálního tajemníka OSN a členské státy k poskytnutí humanitární pomoci. O šíitském obyvatelstvu, o příčinách tohoto utrpení ovšem rezoluce žádnou zmínku neobsahovala. Neobsahovala rovněž žádnou zmínku o bezletových zónách k ochraně obyvatelstva.

Svoji spoluvinu na vzniklé situaci (protože bez amerických výzev by se ani iráčtí Kurdové k povstání neodhodlali) se Washington snažil zaretušovat dodávkami pomoci, vytvářením uprchlických táborů a později takzvaných bezpečných zón (*safe heavens*). V duchu předchozích prohlášení se Bushova administrativa pokusila tuto tragédii prezentovat jen jako irácký vnitřní konflikt: „Nebudeme se vměšovat do občanské války... a nebudeme tolerovat, aby někdo narušoval průběh operace na záchranu uprchlíků...“ prohlásil 14. dubna Bushův poradce pro národní bezpečnost Brent Scowcroft. Co lepšího si mohl Saddám Husajn přát. Žádný zájem překážet operacím na záchranu prchajících Kurdů neměl, ubyl mu

tím vlastně jeden problém. Jediné, co si v té chvíli asi mohl přát, bylo, aby deklarovaný nezájem USA o vměšování do iráckých věcí přetrvál na věky. To se však nespěnilo.

Při vší složitosti situace se Saddám Husajn v ony dny také mohl cítit vítězem. Zvítězil nad svým lidem. Bez ohledu na katastrofální porážku, potupu, zdecimování irácké armády a povstání, které zachvátilo dvě třetiny iráckých měst, stále zůstával prezidentem Iráku. Saddám Husajn přitom dobře věděl, že mohlo být daleko hůře. Co se mu v té době asi honilo hlavou? Určitě to nebyl vděk. Věřil snad obdobně jako řada dalších autoritativních vůdců ve svou šťastnou hvězdu, že ho bývalí patroni nenechají ani v budoucnu padnout na úplné dno?

Fenomén Saddámova politického přežití se stal jedním z motivů analýzy, kterou vypracoval a v únoru 1992 zveřejnil výbor pro ozbrojené síly Kongresu USA, vedený poslancem Lesem Aspinem. Závažným závěrem této devadesátistránkové zprávy je konstatování, že proti silám koalice vedené Spojenými státy stálo v Kuvajtu a v jižním Iráku jen 183 tisíc iráckých vojáků. Tedy sotva třetina z počtu, kterým argumentovali Schwarzkopf a Pentagon před zahájením vojenských operací. Pokud jde o tvrzení, že koalice bude čelit po zuby vyzbrojené a zocelené irácké armádě, kongresová zpráva hovořila, že z převážné většiny se v Kuvajtu nacházely řadové jednotky irácké armády, a nikoli útvary elitních republikánských gard. Ty se účastnily prakticky jen tankových soubojů na jihu Iráku. Saddámu Husajnovi tedy zůstaly na potlačení povstání šíitů a Kurdů dostatečné rezervy v elitních útvarech, zatímco v Kuvajtu zanechal příslovečný „kanónenfutr“.

Pokud jde o vojenské ztráty Iráčanů, které utrpěli po pětidenním aliančním bombardování a v průběhu čtyřdenní pozemní ofenzivy, víme ze statistiky prezentované americkými veliteli v Safwánu, že do zajetí upadlo či se vzdalo 63 tisíc mužů. Co se stalo se zbývajících, přibližně 120 tisíci vojáků v této „čisté válce“? Podařilo se jim utéci, či zahynuli při bombardování, pod přímou palbou? Schwarzkopf vždy odmítal podat v této věci jakékoli upřesnění, stejně jako americké úřady později ignorovaly několikrát výzvy Mezinárodního výboru Červeného kříže k předání závazných informací o počtech padlých a o místech jejich pohřbení. Schwarzkopf ve svých memoárech píše jen o tom, že irácké ztráty

na životech byly hodně, hodně vysoké. Vyjádření jednotlivých vysokých amerických důstojníků pak hovoří o tom, že pod bombami našlo smrt či bylo pohřbeno zaživa ve zhroucených úkrytech, či dokonce pod pásy buldozerů přibližně 60–80 tisíc Iráčanů. *Zahynulo sto tisíc iráckých vojáků* nazval svůj rozbor k tomuto tématu *International Herald Tribune* tři týdny po skončení bojů.¹⁷

¹⁷ KING, John, *Up to 100,000 Iraqi soldiers died in the Persian Gulf war*, Associated Press, 23. 3. 1991.